Леонові Енніку

Це було наприкінці обіду з нагоди відкриття полювання в маркіза де Вертана. Одинадцять мисливців, вісім молодих жінок і місцевий лікар сиділи навколо великого освітленого стола, заставленого квітами та фруктами.

Заговорили про кохання, й виникла палка суперечка, одвічна суперечка про те, чи можна по-справжньому любити раз чи багато разів. Одні наводили приклади людей, що за все життя мали тільки одне велике кохання. Інші пригадували тих, що кохали часто й пристрасно. Чоловіки здебільшого наполягали на тому, що кохання, як і хвороба, може багато разів уражати ту саму людину і в разі якихось перешкод може її й прибити. Хоч цей погляд і важко було б заперечувати, проте жінки — їхня думка спиралась більше на поезію, аніж на спостереження — твердили, що кохання, справжнє велике кохання, приходить до людини тільки раз, що воно подібне до блискавки, і що серце, якого воно доторкнеться, зостається відтоді таке порожнє, спустошене, випалене, що ніяке інше сильне почуття, навіть мрія, не може в ньому зародитися знову.

Маркіз, що кохав багато разів, швидко заперечив цей погляд.

— А я вам скажу, що можна кохати й кілька разів, віддаючись почуттю всією душею й розумом. Ви мені говорите про тих, що вмирали з кохання, й на основі цього твердите, що не можна покохати вдруге. А я вам відповім, що якби вони не вчинили такої дурниці — не вкоротили б собі віку, тим самим утративши всяку змогу знову покохати, — то вони видужали б і кохали б знову, завжди, до самісінької смерті. Бо закохані, немов п’яниці. Хто пив — той питиме, хто кохав — той кохатиме. Це справа темпераменту.

За арбітра було взято лікаря, старого паризького лікаря, що оселився на самоті серед полів, і попросили його з’ясувати свою думку.

Якраз він її і не мав.

— Як сказав маркіз, це справа темпераменту. Щодо мене, то я знав кохання, яке тривало п’ятдесят п’ять років, нітрохи не згасаючи з часом, і ввірвалося тільки зі смертю.

Маркіза заплескала в долоні.

— Це прекрасно. Про таке кохання можна лише мріяти І Яке щастя — п’ятдесят п’ять років жити, овіяному таким глибоким і сильним почуттям! Мабуть, щасливець, якого так ревно кохали, благословляв життя!

Лікар усміхнувся:

— Справді, пані, ви не помилились: кохали саме чоловіка. Ви його знаєте, це пан Шуке, містечковий аптекар. Ту жінку ви теж знаєте — це стара плетільниця солом’яних стільців, яка щороку бувала й у замку. Але я розповім докладніше.

Захват жінок підупав, і на їхніх гидливих обличчях було написано "пфе", немов кохання — доля тільки осіб ніжних і значних, єдино гідних викликати інтерес порядного товариства.

Лікар провадив далі:

— Три місяці тому мене покликали до цієї жінки, коли вона вже вмирала. Напередодні вона приїхала возом, який правив їй за домівку і якого тягла шкапа — ви її, напевне, бачили, — а за возом бігли двоє великих чорних собак, її друзі й вартові. Священик був уже там. Вона призначила нас виконавцями заповіту і, щоб нам з’ясувати свою

останню волю, розповіла про все своє життя. Я не знаю нічого такою ж мірою незвичайного та гідного жалю.

Батьки її плели солом’яні стільці. Вона ніколи не мала домівки, збудованої на землі.

Зовсім маленькою вона вже мандрувала, обірвана, заво-шивлена, брудна. Звичайно спинялись де-небудь на околиці, край канави. Воза випрягали, кінь пасся; собака спав, поклавши морду на лапи, а дівчина гасала по траві, поки в холодку придорожніх берестів батьки сяк-так лагодили старі стільці з усього села. Не багато розмовляли в цій пересувній оселі. По кількох словах, потрібних, щоб вирішити, кому обходити садиби, вигукуючи відоме: "Лагодимо стільці!" — починали скручувати солому, сидячи поруч або одне проти одного. Коли дитина відходила надто далеко або починала бавитися з якимсь сільським хлопцем, батько сердито відкликав її: "Вернись-но сюди, ледащо!" Оце тільки й було ніжних слів, які вона чула.

Коли дівчинка підросла, стали її посилати збирати сидіння дірявих стільців. Тоді в неї завелися подекуди знайомства з дітворою, але тепер уже батьки її нових друзів грубо кричали на своїх дітей: "Вернись сюди, пустуне 1 Нехай тільки побачу, що ти балакаєш з цими волоцюгами!"

Хлопці часто кидали в неї каміння.

Коли господині давали їй по кілька су, вона їх старанно ховала.

Якось — їй було тоді одинадцять років. — .вона, блукаючи цими краями, побачила за кладовищем маленького Шу-ке — він плакав, бо товариш забрав у нього два ліари. Гі зворушили сльози маленького хазяйського сина, одного з тих дітей, що, на думку знедоленої дівчинки, мали бути завжди веселими й вдоволеними. Вона підійшла ближче і, взнавши причину горя, висипала в руку йому всі свої заощадження, сім су, які він, звичайно, й узяв, витираючи сльози. Тоді, нетямлячись від

радості, вона зважилась його поцілувати. Уважно роздивляючись одержані гроші, хлопчисько не пручався. Бачачи, що її не проганяють і не б’ють, вона знову міцно, від щирого серця поцілувала його. Після чого втекла.

Що сталось у цій бідолашній голівці? Може, вона прихилилась до цього опецька тому, що подарувала йому все своє багатство, чи, може, й тому, що віддала йому свій перший ніжний поцілунок? Таємницю кохання однаково оберігають серця і дорослих, і дітей.

Цілі місяці вона марила про цей куток за кладовищем та про хлопця. В надії його побачити знову вона обкрадала батька, уриваючи якийсь гріш то тут, то там, на лагодженні стільців чи купівлі провізії.

Коли вона прийшла знову, маючи в кишені два франки, то змогла тільки мимохіть подивитися на маленького чепурного хлопчика, що сидів за вікном батькової аптеки, поміж червоним бутлем та скляною посудиною з солітером.

Вона ще більше покохала його, захоплена, розчулена, приваблена пишнотою підфарбованої води, апофеозом блискучого кришталю.

Вона зберегла цей незабутній спогад і, зустрівши хлопчика через рік, коли він грався в кульки з товаришами за школою, кинулась на нього, схопила в обійми й стала так шалено цілувати, що він заревів з переляку. Щоб його заспокоїти, вона віддала йому всі свої гроші: три франки й двадцять сантимів, цілий скарб, який він розглядав, витріщивши очі.

Він узяв ті гроші й дозволив пестити себе, скільки їй хотілось.

Протягом чотирьох років вона висипала йому в долоні всі свої заощадження, які він сумлінно ховав у кишеню, дозволяючи за це цілувати себе. Одного разу вона дала йому тридцять су, іншим разом —

два франки, ще якось — лише дванадцять су (вона плакала з досади й жалю, та рік був поганий), а останнього разу — п’ять франків, велику круглу монету, і він сміявся задоволений.

Вона думала тільки про нього, а він також з якоюсь нетерплячістю чекав, коли вона повернеться; ледве побачивши* її, біг назустріч, і серце в дівчинки починало кидатися в грудях.

Потім він зник, його віддали до колежу. Про це вона дізналася, хитро розпитавши. Далі, вдавшись до тонкої дипломатії, почала просити батьків, щоб ті змінили свій маршрут і приїхали сюди під час канікул. їй пощастило досягти свого аж через рік. Отже, вона не бачила його два роки й ледве впізнала його, так він змінився, виріс, покращав і став такий показний у своєму мундирі з золотими гудзиками. Він удав, ніби не бачить її, й гордовито пройшов повз неї.

Дівчинка проплакала два дні й відтоді дуже страждала.

Вона приїздила щороку; проходила повз нього, не зважуючись* його й привітати, а він не вшановував її навіть поглядом. Вона кохала його до нестями. Вона сказала мені: "Його самого я лише й бачила на землі, пане лікарю, я навіть не помічала, чи є ще інші чоловіки".

Батьки її померли. Вона продовжувала їхнє ремесло, але, замість однієї собаки, взяла двох, двох страшних собак, яких ніхто не зважувався зачіпати.

Повернувшись одного разу в це село, де лишилося її серце, вона помітила вродливу даму, що виходила з аптеки Шуке під руку з її милим. То була його жінка — він одружився.

Того ж вечора вона кинулась у ставок, що на площі біля мерії. П’яний нічний гультяй витяг її й відніс до аптеки. Молодий Шуке вийшов у

халаті, щоб її оглянути і, нібито не впізнавши, роздяг, розтер і тоді сердито сказав: "Та це ж божевілля! Не робіть більше таких дурниць!"

Цього було досить, щоб вона видужала! Він говорив з нею! Вона довго почувала себе щасливою.

У винагороду за свої турботи він нічого не захотів узяти, хоч вона будь-що намагалася йому заплатити.

Отак минуло все її життя. Вона лагодила стільці й марила про Шуке. Щороку вона бачила його за вікном аптеки. Вона завела звичку купувати в нього запаси домашніх ліків. Отож бачила його близько, розмовляла з ним і, крім того, давала йому гроші.

Як я вам уже сказав, вона померла навесні. Розповівши мені цю сумну історію, вона попросила мене все, що заощадила за своє життя, віддати тому, кого так покірно кохала: адже вона працювала тільки для нього, навіть голодувала, аби тільки щось відкласти й мати певність, що принаймні хоч раз, як вона помре, він подумає про неї.

Вона віддала мені дві тисячі триста двадцять сім франків. Коли вона упокоїлась, я залишив двадцять сім франків священикові на похорон, а решту забрав з собою.

Наступного дня я пішов до подружжя Шуке. Вони саме кінчали снідати, сидячи одне проти одного, обоє гладкі й червоні, пихаті й задоволені, від них тхнуло аптечним духом.

Мене запросили сісти й почастували вишнівкою, я випив і розчулено почав розповідати, певний, що вони зараз пустять сльозу.

Зрозумівши, нарешті, що його кохала ця волоцюжка, ця плетільниця солом’яних стільців, це перекотиполе, Шуке аж підстрибнув з обурення,

ніби вона кинула тінь на його репутацію, вкрала повагу чесних людей, особисту честь, дорожчу йому за все життя.*

Дружина роздратовано, як і він, повторювала: "Жебрачка! Жебрачка!" — не знаходячи інших слів.

Він підвівся й почав ходити великими кроками позад столу, його аптекарська шапочка зсунулася на одне вухо. Він бурмотів:

— Чи це ж годиться, пане лікарю? Яка жахлива річ для чесної людини! Що робити? О! Якби я знав про це ще за її життя, я прохав би жандармів арештувати її й запроторити до в’язниці. Звідти вона не вийшла б, запевняю вас!

Наслідки мого побожного вчинку мене приголомшили. Я не знав, що робити, що казати. А втім, доручення треба було виконати до кінця. Я сказав:

— Вона заповіла віддати вам свої заощадження — дві тисячі триста франків. Але оскільки моє повідомлення було вам, очевидно, дуже неприємним, то, може, краще віддати ці гроші бідним?

Подружжя глянуло на мене, задубівши з несподіванки.

Я вийняв з кишені мізерні гроші — з усіх країв і всіх номіналів, золото вперемішу з мідяками, — й спитав:

— Як ви вирішите?

Перша заговорила пані Шуке:

— Ну, коли це остання воля цієї жінки, то, мені здається, нам важко відмовитись.

Чоловік трохи зніяковіло підтримав:

— Ми могли б за ці гроші купити щось нашим дітям.

Я сухо сказав.

— Воля ваша.

Він відповів:

— То давайте, як вона вам це доручила; ми знайдемо спосіб пустити їх на якесь добре діло.

Я віддав гроші, попрощався й вийшов.

Другого дня Шуке прийшов до мене й гостро сказав:

— Адже вона… ця жінка лишила тут ще й свого возика. Що ви з ним зробите?

— Нічого. Беріть його, коли хочете.

— Гаразд, це мені підходить: я зроблю з нього курінь на своєму городі.

Він збирався йти. Я покликав його:

— Вона лишила ще стару шкапу й двох собак. Може, ви візьмете їх?

Він спинився, вражений.

— Та що ви! Тільки цього ще бракувало! Що мені з ними робити? Розпорядіться ними на свій розсуд.

Він засміявся, далі подав мені руку, і я її потиснув. Що ви хочете? Не можна лікареві з аптекарем в одній окрузі ворогувати.

Я лишив собак у себе… Священик, у якого був великий двір, узяв коняку. З воза Шуке зробив собі курінь, а за гроші купив п’ять облігацій залізниці.

Оце єдине глибоке кохання, що я зустрів за все життя.

Лікар замовк.

Тоді маркіза зі слізьми на очах зітхнула:

— То правда, тільки жінки вміють кохати!